

Molla
Yegân'ın
mezar taşı

İstanbul'un fethi sırasında hayatta olduğuna ilişkin bir nota yer verir (*Mohaç-nâme*, s. 117-118). Yine bazı kaynaklarda Molla Yegân'ın Fâtihtan Mehmed devri başlarında vefat ettiği belirtilir. Baldırzâde 878'de (1473-74) öldüğünü yazarsa da (*Rauza-i Evliyâ*, s. 238) muhtemelen vakfiyesini düzenlediği 865 (1461) yılı dolayında vefat etmiştir. Kabrinin yeri bilinmiyorsa da rûmî oymalı ve zülfeli tepelikli taşı günümüze ulaşmıştır. Baldırzâde, onun Bursa'da Yıldırım İmareti yakınındaki medresesi civarında medfun olduğunu yazar. Fahreddin er-Râzî ekolüne mensup olan Molla Yegân'ın ailesinden Yegânzâdelere diye bilinen birçok âlim yetişmiştir. Başta *Sicill-i Osmânî* olmak üzere bazı kaynaklarda ve bunlara dayanan araştırma eserlerinde Molla Yegân'ın Molla Fenârî'nin kızıyla evlendiği kaydedilir. Bu eserlerde iki ailenin birbiriyle karıştırıldığı görülmektedir.

Molla Yegân kaynaklarda zeki ve anlayışlı bir kimse olarak kaydedilir (Mecdî, s. 99). Son zamanlarda hâfızasının zayıfladığı ve hemen bütün bildiklerini unuttuğu belirtilir. Dostlarıyla sohbet toplantılarına düşkün olup onlara güzel yemekler ikram ederdi. *eş-Şekâ'ik* müellifi Taşköprizâde'nin cediti Hayreddin Efendi, Molla Yegân'dan ders almıştı. Diğer talebeleri arasında II. Murad devri ulemâsından Hatibzâde Tâceddin İbrâhîm, Ayaşuluk Çelebisî Mehmed, Fâtihtan Mehmed dönemi âlimlerinden Hacıhansanzâde Efendi, Efdalzâde Hamîdüddin Efendi ve ilk İstanbul kadısı olarak bilinen Hızır Bey bulunmaktadır. Molla Yegân kızını bu sonuncu talebesiyle evlendirmiştir.

Bursa'da yıkılmaya yüz tutmuş olan, Yıldırım Bayezid devri ileri gelenlerinden Kara Eyne Bey'in kurduğu medreseyi onartıp hizmete açmasından ve bir süre burada müderrislik yapmasından dolayı bu öğretim kurumu Molla Yegân Medresesi adıyla anılmıştır. Önce yirmili iken

zamanla ellili medreseler arasına giren medrese XX. yüzyıl başlarına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Baltacı, s. 315-316). Medresenin bahçesine mescid yaptırın Molla Yegân'ın 2900 kitaptan oluşan bir kütüphanesinin bulunduğu ve bu kitapları mescidine vakfettiğinden bahsedilir (Erünsal, s. 22-23). Molla Yegân medrese ve mescidinin giderleri için Bursa ve civarında değirmenler, arazi, yoncalık, menzil ve bahçe gibi gelir kaynakları vakfetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpâşazâde, *Târih*, s. 203; Kemalpaşazâde, *Mohaç-nâme: Histoire de la campagne de Mohaç* (trc. M. Pavet de Courteille), Paris 1859, s. 117-119; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 79-80; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 84, 99-100, 103, 111, 115, 117, 139, 179, 191, 453, 462; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 438-439; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, tür.yer.; Baldırzâde Mehmed Efendi, *Rauza-i Evliyâ* (haz. Mefail Hızlı – Murat Yurtsever), Bursa 2000, s. 179, 238, 272, 273; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 17; Belîğ, *Güldeste*, s. 252; *Sicill-i Osmânî*, IV, 102; *Osmanlı Müellifleri*, II, 52; A. Memduh Turgut Koyunluoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa 1935, s. 156; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 441; a.e. III, s. 102-103, 120, 160; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 315-317; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 307, 313-314; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 32-33, 104-105, 270; Abdulkarim Abdulkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 98; C. Repp, *The Müfti of Istanbul*, Oxford 1986, s. 98-104; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 22-23, 195, 235, 249; Ahmet Özel, *Haneî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 94; Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadîslerin Yeri*, Ankara 1997, s. 40, 73, 91; Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul 1998, s. 39-43; Halil İnalçık, "Murad II", *İA*, VIII, 613; Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *DİA*, XVII, 413.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MOLLA ZEYREK

(ö. 903/1497-98 [?])

Osmanlı âlimi.

Hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Asıl adının Mehmed olduğu ve Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında bulunup ondan ders aldığı, Zeyrek isminin de kendisine onun tarafından verildiği bilinmektedir. Hızır Şah Efendi'nin derslerine girerek tahsilini ilerletmiştir.

Kaynaklarda Molla Zeyrek'in daha sonra önemli öğretim görevlerinden biri olan Bursa Sultan Murad Medresesi'ne müderris olduğundan söz edilir, ancak mü-

derrisliğe nasıl geçtiğine dair bilgi verilmemiş. İstanbul'un fethine katılan ulemâ arasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Fethin ardından Fâtihtan Sultan Mehmed, Medâris-i Semâniyye'yi inşa etmeden önce eğitimin kesintiye uğramaması için bazı kiliseleri medrese haline getirmiş, bu arada Molla Zeyrek'in adıyla anılan Zeyrek semtindeki Pantokrator Manastırı'nı da medreseye çevirip kendisine tahsis etmiştir. XVI. yüzyılın ilk yarısına ait *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde bu semtin ismi Mahalle-i Mescid-i Hoca Zeyrek olarak geçer. Molla Zeyrek bu medreseye müderris olunca kendisine 50 akçe yevmiye tayin edildi. Rivayete göre bu miktarın 20 akçesini kendi ihtiyacına ayırır, 30 akçesini Hacı Bayrâm-ı Velî'nin fakir müridlerine gönderirdi. Hayatının bundan sonraki kısmı kaynaklarda genellikle menkıbevi anekdotlar halinde yer alır. Molla Zeyrek'in vaktini daha çok ibadetle geçirdiği, hatta Fâtihtan Sultan Mehmed'in huzurunda "da'vâ-yı fazilet" ederek Seyyid Şerîf el-Cürcânî'den daha faziletli olduğu iddiasında bulunduğu, bunun üzerine padişahın Bursa Sultânîye (Yeşil) Medresesi müderrisi Hocaâzâde Muslihüddin Efendi'yi İstanbul'a davet ederek onunla tartışmasını istediği belirtilir. Padişahın huzurunda bir hafta kadar devam eden tartışma, Osmanlı ilim ve kültür hayatı bakımından dikkat çekici olduğu gibi Molla Zeyrek'in şahsiyetini tanımak için de önemli unsurlar içerir. Bu iki âlim arasında "burhân-ı vâhid" konusunda yapılan münazaraya devrin âlimleri oturarak, Vezir Mahmud Paşa ayakta durup çeşitli hizmetler ifa ederek katılmıştır. Tartışma sadece karşılıklı konuşma şeklinde geçmeyip her iki taraf görüş ve delillerini içeren birer risâle de yazmıştır. Altıncı günü padişah tartışmanın bu şekilde sonuçlanmayacağını anlayınca iki tarafın yazdıklarının birer nüshasını birbirine verip önceden hazırlanmalarını istedi. Hocaâzâde ikinci nüshasını verdiği halde Molla Zeyrek kendi metninin yedeği olmadığını bildirince Hocaâzâde kendi metninin arka yüzüne Zeyrek'in risâlesini yazabileceğini belirtti. Bunun üzerine padişah latife yaparak Hocaâzâde'ye istinsah sırasında dikkatli olup hata yapmamasını söyleyince Hocaâzâde, istinsah hatalarının risâlenin aslındaki hatalar kadar olmayacağını ifade edip Fâtihtan'ın latifesine karşılık verdi. Sonunda mecliste hazır bulunanlar ve hakem olarak Molla Hüsrev, Hocaâzâde'nin görüşlerini tercih edince Molla Zeyrek çok üzüldü. Padişah, muhtemelen

Molla Zeyrek'in mağrur ve sert tavrını da göz önüne alıp ders verdiği medresedeki müderrisliğe Hoca-zâde'yi getirdi. Dost ve arkadaşları tartışmanın seyrini sorduklarında ise Molla Zeyrek, Hoca-zâde'nin tevhid konusunda hak yoldan çıktığını, onu bu hususta ikna etmek için "başına başına vurduğunu", Molla Hüsrev'in bile kendisini elinden alamadığını söylemiştir (Mecdî, I, 144).

Taşköprizâde'nin eserinde yer alan ve ondan naklen daha sonraki biyografik kaynaklarında da zikredilen bu tartışmanın cereyan tarzı hakkında o döneme ait herhangi bir kaynakta bilgi bulunmaz. Bundan dolayı hadisenin doğruluğuna dair kesin bir sonuca varılamasa da buradan Molla Zeyrek ile Molla Hüsrev-Hocazâde ekipleri arasında ciddi bir rekabetin olduğu ve Molla Zeyrek grubunun tasfiye edildiği anlaşılabilir. Nitekim Molla Zeyrek görevinden alınınca Bursa'ya dönüp oraya yerleşti. Bir süre geçimini sağlamakta zorluk çekti. Oturduğu mahallede Hoca Hasan adlı bir komşusu günlük ihtiyacı olan 20 akçeyi hayatı boyunca vermeyi taahhüt etti. Kaynaklarda, padişahın bir müddet sonra Molla Zeyrek'i kırmış olmaktan üzüntü duyup kendisine bir medrese vermek üzere onu davet ettiği, ancak Molla Zeyrek'in, "Hoca Hasan sağ olsun, benim padişahım odur" diyerek daveti kabul etmediği belirtilir (a.g.e., I, 145). Ömrünün geri kalan kısmını talebe yetiştirmek ve kitap mütalaa etmekle geçiren Molla Zeyrek'in bugüne ulaşan herhangi bir eserine rastlanmamakla birlikte Taşköprizâde, bazı kitapların kenarına notlar koyduğunu ve ilimle ilgili bir risâlesini görüp incelediğini yazar (a.g.e., I, a.y.).

Molla Zeyrek'in II. Bayezid zamanında yeniden itibar kazandığı, ömrünün sonlarına doğru günlük 100 akçe ile Bursa müftülüğüne gönderildiği rivayet edilir (Mecdî, I, 145). Vefat tarihi hakkında kesin bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda ölüm yılı 879 (1474) olarak verilir (*Sicill-i Osmânî*, IV, 104). Ancak onun II. Bayezid devrinde de hayatta olduğuna dair bilgiler vardır. Süheyl Ünver vefat tarihini 903 (1497-98) diye gösterir. Bursa'da Pınarbaşı mevkiine defnedildiği, ancak bugün mezarının kayıp olduğu bilinmektedir. Süheyl Ünver, bazı kitap kayıtlarından hareketle ilmiye mesleğine intisap etmiş Rükneddin ve Abdurrahman Hüseyinî adlı iki oğlundan bahsetmektedir. Rükneddin Efendi Bursa Sultâniye Medresesi müderrisi olmuştur (Ünver, II, 78-79).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Tarih*, s. 203; Taşköprizâde, *eş-Şekâik*, s. 123-125; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, I, 143-145; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 466-468; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-Ahbar II: Fâtih Sultân Mehmed Devri: 1451-1481* (haz. M. Hüdayî Şentürk), Ankara 2003, s. 189; *Sicill-i Osmânî*, IV, 104; *Osmanlı Müellifleri*, I, 319-320; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 151, 654; Süheyl Ünver, *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları I* (haz. İsmail Kara, *İstanbul Risaleleri* içinde), İstanbul 1995, II, 75-81.

MEHMET İPŞİRLİ

MOLTKE, Helmuth von

(1800-1891)

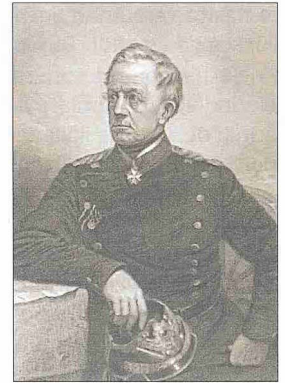
Bir süre Osmanlı hizmetinde bulunan Prusyalı asker ve devlet adamı.

26 Ekim 1800'de Parchim'de (Meclenburg-Schwerin) Danimarkalı bir generalin ve Prusyalı bir annenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Askerî eğitimini Danimarka'da aldı ve 1819'da subay olarak mezun oldu. 1822'de Prusya hizmetine girdi. 1835-1839 yılları arasında yüzbaşı rütbesiyle Türkiye'de bulundu ve kendisini ileride de etkileyecek olan gerçek savaşla ilgili ilk ciddi tecrübelerini burada edindi. Dönüşünde kurmay olarak süratle yükselme imkânı buldu ve 1848'de Magdeburg'daki Dördüncü Ordu'nun kurmay başkanlığına getirildi. 1855'te veliaht Prens (III.) Friedrich'in yaveri, 1858'de genelkurmay başkanı oldu. Danimarka ile yapılan savaşta (1864) Prens Friedrich Karl tarafından yönetilmekte olan ordunun kurmay başkanlığına getirildi. 1866'da Avusturya'ya, 1870-1871'de Fransa'ya karşı verilen savaşta genelkurmay başkanı sıfatıyla üstün hizmet gördü. Daha sonraki barış döneminde genelkurmayı, Prusya ordusunu savaşa hazırlayan ve yönlendiren en üst derecedeki merci olarak askerî anlamda çağdaş gelişmeleri takip eden teknik bir büro haline getirdi. Ağustos 1888'de bu vazifesinden ayrıldı ve Yurt Savunması Komisyonu başkanı olarak hizmete devam etti. 1867'den itibaren parlamentonun muhafazakâr kanadında yer aldı. 24 Nisan 1891'de Berlin'de öldü.

Alman birliğinin kurulmasındaki iki önemli isim olan Moltke ile Prens Bismarck arasındaki münasebet oldukça soğuktu. 1866 ve 1870 seferleri dolayısıyla aralarında çıkan anlaşmazlık daha sonra devam etti. Moltke 1875'te, Almanya'nın Rusya ve Fransa tarafından iki cepheli bir savaş sıkıntısı yaşamaması için Fransa'ya

karşı önleyici bir saldırıya taraftar oldu. Bismarck ise Fransa'nın müttefiksiz bırakılması politikasını ustaca uygulayıp Rusya'yı kendi tarafına çekmeye çalıştı, böylece Moltke'nin görüşüne destek vermedi. Moltke bu gibi tartışma ve karşı çıkışlarda sadece askerî kaygılardan hareket etmiş, hayatı boyunca siyasi hedefler ve emellerden uzak durmuştur.

Moltke'nin askerî dehası derin bir tarih bilgisiyile desteklenir. Başta Napolyon savaşları olmak üzere Avrupa'daki bütün muharebeleri inceleyerek kendi stratejisini geliştirdi. Savunmayla ilgili problemleri saldırıyla çözmek Moltke'nin askerî stratejisinin önemli bir özelliğini teşkil eder. Ayrı yönlerden hareket eden kuvvetlerin birleşip düşmanı vurması ve savaşın başlarında elde edilen kazanımların öncelikle sağlama alınması gerektiği, kumandanlara kendi inisiyatiflerini kullanma özgürlüğü tanınması gibi hususlar, Alman birliğinin kurulmasıyla sonuçlanacak büyük savaşlarda uyguladığı stratejileri arasındadır. Genç bir yüzbaşı olarak katıldığı Nizip savaşında (1839) Hâfız Paşa'nın bağımsız davranmaması, Konuya'da bulunan diğer Osmanlı ordusuyla birleşmiş olarak Mısır kuvvetlerinin karşısına çıkmaması, belki de inisiyatif kullanma ve birleşip vurma ilkelerinin gelişmesine katkı yapan ilk önemli deneyimleri olmuştur. Moltke, işe can alıcı noktadan yakalayarak girişme becerisinin kurmay eğitimin önüne geçebilecek derecede önemli olduğunu, Türkiye'deki durumla ilgili izlenimlerinde, iyi eğitim görmemiş olmakla beraber en isabetli askerî tedbiri almasını bilen bazı subaylar hakkındaki gözlemlerinde dile getirir. Dönemin pek çok askerinde gözlemediği gibi kalemli kullanmasını da bilen Moltke bu özelliğiyle pek çok eser vermiştir. Uzun hayatı boyunca büyük bir saygı ve itibar görmüştür. Doksanıncı yaş günü münasebetiyle düzenlenen kutlamalara bizzat

Helmuth von Moltke